

de lage landen

CONTEXT BIJ CULTUUR UIT VLAANDEREN EN NEDERLAND / FEBRUARI 2026 / € 19

VERZWEGEN STEMMEN SPREKEN WEER

VROUWELIJKE SCHRIJVERS UIT DE VROEGMODERNE TIJD

EERSTE HULP BIJ BUITENSPORIG ENGELS
BELGIË EN NEDERLAND IN DE CYBEROORLOG

EDITO

- 4 **BLINDE VLEKKEN INKLEUREN**
TOM CHRISTIAENS

UITGELICHT

VERZWEGEN STEMMEN SPREKEN WEER

- 6 **FLEUR SPEET EN
GAEA SCHOETERS OVER
VROUWELIJKE SCHRIJVERS**
ANNE LOUÏSE VAN DEN DOOL
- 12 **ANNA BIJNS HERTAALD**
JOKE VAN LEEUWEN
- 14 **WEL GENOEMD,
ZELDEN GEROEMD**
LIEKE VAN DEINSEN
- 20 **TESSELSCHADE
ROEMERS HERTAALD**
ILJA LEONARD PFEIJFFER
- 22 **MET LITERAIR LEF**
FLEUR SPEET
- 30 **JOHANNA HOBIUS
HERTAALD**
MAUD VANHAUWAERT

- 32 **SCHRIJVENDE EN
STRIJDENDE VRIENDINNEN**
MARLEEN DE VRIES
- 38 **ISABELLA DE MOERLOOSE
HERTAALD**
LIZE SPIT
- 40 **EEN STANDBEELD VOOR
LUCRETIA VAN MERKEN**
LOTTE JENSEN
- 46 **PETRONELLA MOENS
HERTAALD**
SIMONE ATANGANA BEKONO

KUNST

- 48 **CABARET IN NEDERLAND
EN VLAANDEREN**
CARMEN VERHOEVEN
- 56 **AFVAL OP DOEK**
MAARTEN BUSER
- COLUMN
- 66 **WUNDERKAMMER**
GERDIEN VERSCHOOR

72

84

TAAL

68 **TE VEEL ENGELS? CHILL!**

MELISSA SCHURING

72 **KENT ONGELOVIGE THOMAS NOG BIJBELTAAL?**

SYLVIE WALRAEVENS

RECENSIES

78 **FRANK VAN PAMELEN**

Hebba Nolla

YOÏN VAN SPIJK

Woord voor woord

FRED WEERMAN

Het verdriet van de talen

COLUMN

82 **BONUSTAALSPREKER**

MARTEN VAN DER MEULEN

GESCHIEDENIS

84 **KERMIS TUSSEN VOLKSCULTUUR EN KOSMOPOLITISME**

EVELIEN JONCKHEERE

90 **WILLEM VAN ORANJE VERDEELT DE GEESTEN**

RENÉ VAN STIPRIAAN

RECENSIES

96 **CÉCILE DE MORRÉE (RED)**

Het Ministerie van Middeleeuwse Zaken

100 **SPINOZA (HERTAALD DOOR**

MAARTEN VAN BUUREN)

Ethica

COLUMN

104 **VONDELS FURIE**

LOTTE JENSEN

SAMENLEVING

106 **SAMEN STERK TEGEN CYBERSPIONNEN**

LIEVEN DESMET

132

LITERATUUR

- 112 **ER ZIT LEVEN
IN HET LITERAIR
GENOOTSCHAP**
MARLOES DE MOOR
- 120 **DE KRACHT VAN
DE KLEINE UITGEVERIJ**
RIENEKE LAMMENS
- RECENSIES
- 126 MARIA VLAAR
Zwaag
- 129 SIGRID BOUSSET
Wat ik haar niet vertelde
- 132 MIRA ALUÇ
Sprokkelaars
- 134 ELLA WASSENAER
Rode runen
- 137 PIETER BOSKMA
De stiltevariant
- LOTTE DODION
*Verzachtende
omstandigheden*
- LUCAS HIRSCH
Kintsugi

DERBY DER LAGE LANDEN

- 140 **DICHT OP ZONDAG**
ANOUK VAN KAMPEN
- 144 **ZIJ SCHRIJVEN TERUG**
HERR SEELE
-
- 142 **COLOFON**
- 143 **STEUN & GIFTEN**

TOM CHRISTIAENS

Hoofdredacteur

BLINDE VLEKKEN INKLEUREN

Welke Nederlandse dichter en toneelschrijver, bekend als de “vrouwelijke Vondel”, was in haar tijd populairder dan de beroemde zeventiende-eeuwse treurspelmeester, maar kreeg geen standbeeld, park of prijs naar haar vernoemd? Wie spontaan aan Lucretia Wilhelmina van Merken denkt, hoort tot een minderheid. Ondanks hernieuwde aandacht bij academici en publiek, heeft Van Merken niet de status van nationale beroemdheid. Haar ster is weggedeemsterd, en ze is daarin als vrouw geen uitzondering.

Wie onze literatuurgeschiedenis bestudeert, krijgt een fragmentarisch beeld: alsof de letteren een exclusief mannelijk domein waren. Van vrouwelijke schrijvers is amper sprake in naslagwerken. Hun namen worden wel vermeld, maar vaak terloops, en over hun oeuvre nauwelijks een woord. Hoe verder je terugbladert in de tijd – naar de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw – hoe minder zichtbaar ze zijn.

Dat strookt niet met de werkelijkheid. In de vroegmoderne periode waren er heel wat vrouwelijke auteurs. Ze werden gelezen, geprezen en benijd. Vrouwen schreven mee aan de literaire, politieke en intellectuele geschiedenis van de Lage Landen, maar verdwenen uit beeld. Hun werk werd genegeerd, herschreven of herleid tot een voetnoot.

Dat we de vrouwelijke stem uit het verleden nauwelijks horen, komt niet door de kwaliteit van hun geschriften, maar door de bril waarmee eeuwenlang naar literatuur werd gekeken. De norm werd bepaald aan de hand van mannelijke thema's, stijlen en structuren. Mannelijke genieën die in afzondering een boek schreven, vormden het ideaalbeeld. Wie samenwerkte, vertaalde of in handschriften, brieven en andere vormen dan het gedrukte boek publiceerde, werd vaak over het hoofd gezien – en juist daarin waren veel vroegmoderne vrouwen actief.

Om die reden, maar ook door de overlevering en een veranderde moraal, ontstonden er blinde vlekken in onze literatuurgeschiedenis, met gevolgen die tot nu doorwerken in het onderwijs. Historische vrouwelijke auteurs komen zelden aan bod in handboeken en lesmethodes. Een gemiste kans, want zonder vrouwelijke rolmodellen blijven jongeren het verleden vanuit een eenzijdig, mannelijk perspectief bekijken.

In dit nummer brengen we enkele van die vroegmoderne schrijfsters voor het voetlicht en geven we ze de eervolle plek terug die ze zijn kwijtgeraakt. Daarmee helpen we blinde vlekken inkleuren om een volledig beeld te krijgen van ons verleden en om de literaire canon bij te sturen. Dat doen we vanuit de overtuiging dat die canon geen neutraal en statisch gegeven is, maar het resultaat van historische keuzes, machts-

Wie komt in beeld als we het verleden opnieuw lezen met een bredere blik?

verhoudingen en esthetische normen die aan verandering onderhevig zijn. Het is tegelijk erkennen dat de literatuur altijd meervoudig en meerstemmig is geweest.

We lieten ons leiden door enkele vragen: wat gebeurt er als we het verleden opnieuw lezen met een bredere blik? Wie komt dan weer in beeld? Wat als we de literaire meetlat van vroeger tegen het licht houden om te begrijpen waarom sommige auteurs eeuwenlang bekend bleven, terwijl anderen uit ons collectieve geheugen verdwenen?

De antwoorden laten een veelzijdig literair landschap zien. Vrouwen stonden niet aan de zijlijn, maar namen volop deel aan het literaire leven door te vertalen, te hertalen, te redigeren en te publiceren. Zoals Anna Roemers, een zeventiende-eeuwse literaire superster die door haar mannelijke collega's op handen werd gedragen.

Ze mengden zich ook in maatschappelijke debatten. Aagje Deken, Betje Wolff, Belle van Zuylen, Elisabeth Maria Post en Petronella Moens schreven in de revolutionaire achttiende eeuw over liefde, emancipatie en vriendschap onder vrouwen als alternatief voor het huwelijk, maar evengoed over religie, oorlog en politiek. Hun pen- nen waren scherp en zijn vaak nog actueel. Figuren als Kaat Mossel tonen hoe vrouwenstemmen ook buiten de "hoge" literatuur meespraken in het publieke debat, terwijl anderen aan de wieg stonden van vernieuwingen in de literatuur.

We schrijven niet alleen over deze vergeten stemmen, we laten ze ook zelf aan het woord via hertalingen door hedendaagse auteurs als Simone Atangana Bekono, Lize Spit, Maud Vanhauwaert, Joke van Leeuwen en Ilja Leonard Pfeijffer. Hertalen betekent hier niet vereenvoudigen, maar nieuw leven inblazen. Zo wordt duidelijk waarom deze vroegmoderne teksten het verdienen opnieuw gelezen te worden.

Het idee voor dit dossier kwam van Fleur Speet van Fixdit, het Vlaams-Nederlandse schrijverscollectief dat met de podcastreeks *Historische Klassiekers* werk van vrouwelijke auteurs laat herontdekken. Het collectief pleit voor een herijking van de literatuurgeschiedenis, waarin vrouwelijke schrijvers niet langer als uitzondering op de mannelijke regel worden gepresenteerd, maar als volwaardige participanten in een gedeelde traditie. Kortom, voor meer diversiteit en gendergelijkheid in de letteren.

Zo kunnen we Lucretia van Merken straks eren onder haar eigen naam, in plaats van haar te reduceren tot de "vrouwelijke Vondel".

We praten over vroegmoderne vrouwelijke schrijvers op zaterdag 7 maart tijdens FAAR, het non-fictieboekenfestival in Oostende. Heleen Debruyne gaat er in gesprek met Joke van Leeuwen, Gaea Schoeters en Zindzi Tillot Owusu. In samenwerking met deBuren. Welkom! Info en tickets via faar-oostende.be en de-lage-landen.com. De podcastreeks *Historische Klassiekers* vind je op fixdit.nu.

‘WE MOETEN WEG VAN DE MANNELIJKE NORM’

Dat vrouwen vroeger literair minder presteerden dan mannen is een hardnekkig misverstand: ze waren vaak vernieuwers, hadden veel lezers en kregen ruime waardering. Schrijverscollectief Fixdit pleit voor een drastische herziening van de literatuurgeschiedenis. Een gesprek met Fleur Speet en Gaea Schoeters. ‘Hopelijk verdwijnt het verschil in waardering tussen literatuur door mannen en vrouwen.’

ANNE LOUISE VAN DEN DOOL, SCHRIJVER

De afgelopen jaren maakte Fixdit naam als voorvechter van meer genderdiversiteit in de letteren. Met acties, essays, open brieven en gesprekken wil het schrijverscollectief het bewustzijn over deze ongelijkheid vergroten en de canon uitbreiden met werk van belangrijke vrouwelijke auteurs. Onder anderen schrijvers Joke van Leeuwen, Jannah Loontjens, Christine Otten en Manon Uphoff zijn aangesloten bij het collectief.

De nieuwste loot aan de stam is de podcastserie *Historische Klassiekers*, over onmisbare teksten van vrouwen uit het Nederlands taalgebied die tussen 1500 en 1800 werden gepubliceerd. Het initiatief voor deze serie lag bij Fleur Speet (1971), recensent voor verschillende dag- en weekbladen en jurylid van diverse literaire prijzen. Ze doet wetenschappelijk onderzoek naar de zeventiende-eeuwse auteur Tesselschade Roemers. Tijdens ons gesprek wordt zij bijgestaan door schrijver Gaea Schoeters (1976), die met *Het geschenk* kans maakt op de Boon Literatuurprijs en net als Speet aangesloten is bij Fixdit. Schoeters brengt regelmatig odes aan vergeten vrouwen, onder meer met haar Dead Ladies Show.

Waarom is Fixdit dit project gestart?

SPEET: “*Historische Klassiekers* is de opvolger van *Moderne Klassiekers*, een soortgelijke podcastreeks, maar dan over auteurs uit de twintigste eeuw. Ook in die periode waren vrouwelijke schrijvers heel succesvol, maar werden ze vervolgens uitgewist. Nog altijd leven veel mensen in de veronderstelling dat mannen vroeger nu eenmaal meer schreven dan vrouwen, terwijl dat niet klopt. Daarom besloten we een opvolger te maken, die gericht is op de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw.”

Hoe kan het dat vrouwelijke auteurs telkens weer worden overgeslagen?

SCHOETERS: “In alle disciplines – van kunst tot wiskunde, van filosofie tot muziek – zien we dat veel vrouwen zijn weggedrukt, terwijl zij ontzettend belangrijk werk hebben verricht: ze deden allerlei nieuwe ontdekkingen en hadden veel succes.”

Fleur Speet, lid van Fixdit en initiatiefnemer van de podcast *Historische Klassiekers*: 'Vrouwen zouden vaak onnodig gedetailleerd en wijldig schrijven, terwijl mannen uitblinken in overzicht en beknoptheid. Kracht, ratio en agressie worden geprefereerd boven emotie, zachtheid en tederheid' © Hanje Koster

SPEET: "De geschiedenis van vrouwen gaat in golfbewegingen: om de zoveel decennia vinden omslagen in het denken plaats. Neem de opkomst van de hermeneutiek, het bestuderen van de Bijbel door Erasmus, waarmee ook de positie van de vrouw opeens ter discussie werd gesteld. Deze *querelle des femmes* zorgde voor emancipatie. Naarmate de rol van vrouwen groeit, zwelt echter ook de misogynie tegenstem meteen aan, die in de maatschappij veel sterker resoneert omdat die aansluit bij de heersende norm."

"Dit proces hebben we in de loop der eeuwen talloze keren doorgemaakt. Van Christine de Pisan tot Petronella Moens: allemaal waren zij onderdeel van zo'n feministische golf. Vrouwelijke schrijvers steken elkaar ook aan: zien schrijven doet schrijven. Dat merk je bij het verschijnen van het verzameld werk van Katharina Lescaijle in 1731: meteen pakken allemaal vrouwen de pen op. Tijdens oorlogen is de ruimte voor vrouwen vaak groter: dan zijn de mannen naar het front. Maar wanneer die terugkeren, wordt de vrouwenbeweging weer de kop in gedrukt."

Wat zegt het feit dat vrouwen telkens weer worden weggeduwd over de manier waarop we het verleden beschrijven?

SPEET: "Literatuurgeschiedenissen zijn vaak gebaseerd op radicale vernieuwers, op strijd. Mannelijke schrijversclubs, zoals de Tachtigers, zetten zich tegen de vorige generatie af. Vrouwen zijn zelden onderdeel van zo'n klik, en gaan ook veel meer hun eigen weg."

SCHOETERS: "Bovendien krijgen mannen meer ruimte om zulke experimenten aan te gaan: ook wanneer ze grandioos mislukken, wordt dat als ambitieus gezien."

Fleur Speet: ‘Lang is gedacht dat vrouwen in de vroegmoderne tijd niet over politiek schreven. Dat klopt niet’

Vrouwen worden na één gefaald experiment afgeserveerd. Daardoor bleven zij de afgelopen eeuwen altijd voorzichtiger werken.”

Zien we die bewegingen vandaag nog?

SCHOETERS: “Elke emancipatiegolf krijgt last van een terugslag. Dus ja, als reactie op #MeToo ontstaat druk op onze abortusrechten. Wat in een halve eeuw emancipatie is verwezenlijkt, wordt nu in rap tempo teruggedraaid. We zijn nog lang niet gelijk, en toch leeft onder mannen de angst dat de wokebeweging te sterk is doorgeslagen. Zelfs als vrouwen in de minderheid zijn, wordt hun aanwezigheid als bedreigend ervaren. Kijk ook naar de nominaties voor literaire prijzen: eindelijk maken meer vrouwen kans, en meteen horen we van mannen de vraag of hun boeken nu worden gediscrimineerd. Mannen voelen zich de underdog, terwijl ze nog steeds in de superieure positie verkeren.”

Hoe succesvol waren de vrouwen die jullie in de podcast uitlichten in hun eigen tijd?

SPEET: “Vrouwen als Lucretia Wilhelmina van Merken en Juliana Cornelia de Lannoy waren in hun tijd, achttiende eeuw, populairder dan Vondel. Bovendien hadden ze lef: ze waagden zich aan de hoogst aangeslagen literaire genres, zoals de tragedie, en maakten daarin de dienst uit. Ook zetten ze vrouwelijke personages centraal.”

SCHOETERS: “De genres die veel aanzien hadden, mochten door vrouwen lange tijd niet worden aangeraakt. Pas als mannen een bepaald genre niet meer interessant vonden, en het genre aan status verloor of economisch niet meer interessant was, mochten vrouwen die ruimte innemen. En andersom: als een genre dat vrouwen beoefenden plots populair werd, namen mannen dat genre razendsnel over. Zulke bewegingen zien we vandaag nog, bijvoorbeeld op het gebied van non-fictie: vrouwen die zich daaraan wagen, worden nog steeds kritischer bekeken dan mannen. Ook onderwerpen waarover mannen vaker schrijven, gelden als belangrijker en literairder dan ‘vrouwelijke’ onderwerpen – denk bijvoorbeeld aan de oorlogsroman versus de liefdesroman. Hetzelfde geldt voor manieren van vertellen: plotgedreven, conflictrijke teksten, die al vlug als mannelijk worden gezien, krijgen sneller het label van Grote Literatuur dan associatieve vertelvormen, die vaak als vrouwelijk worden geïnterpreteerd.”

SPEET: “Vrouwen zouden, zo zien we ook wanneer we recensies over literatuur analyseren, vaak onnodig gedetailleerd en wijldloepig schrijven, terwijl mannen uitblinken in overzicht en beknoptheid. Vrouwen schrijven vormloos, terwijl mannen de

Gaea Schoeters, schrijver en lid van Fixdit:
 ‘Eindelijk maken meer vrouwen kans op
 literaire prijzen, en meteen horen we van
 mannen de vraag of hun boeken nu worden
 gediscrimineerd’ © Annelies Van Parys

tekst volledig beheersen. Kracht, ratio en agressie worden geprefereerd boven emotie, zachtheid en tederheid.”

SCHOETERS: “We waarderen literatuur geschreven door vrouwen vooral als ze autobiografisch is, want alleen als vrouwen over zichzelf schrijven, vertrouwen we wat ze te zeggen hebben. Als zij over een ander onderwerp willen schrijven, worden ze al gauw met argwaan bekeken. Dat wantrouwen zie je ook bij andere minderheidsgroepen, bijvoorbeeld op etnisch en queergebied. Iemand wordt dan gereduceerd tot de groep waartoe die persoon behoort en moet die groep vertegenwoordigen. Het vraagt om een drastisch herijken van wat we beschouwen als goede literatuur: dat moeten we leren loskoppelen van de mannelijke norm.”

Waarover schreven vrouwen in de vroegmoderne tijd?

SPEET: “Lang is gedacht dat vrouwen in de vroegmoderne tijd niet over politiek schreven. Dat klopt niet: ze waren juist enorm bezig met wat er speelde en spraken zich daar ook over uit, bijvoorbeeld door te pleiten voor vrede in tijden van oorlog. Maar door de vooroordelen over vrouwelijke schrijvers is het politieke in hun teksten lange tijd niet opgemerkt. Charlotte de Huybert riep in 1643 bijvoorbeeld al dat vrouwen best op het regeringspluche konden zitten, of waren de mannen soms bang voor hen?”

“Hetzelfde geldt voor de liefde en seksualiteit: ook daarover zouden vrouwen zogenaamd niet hebben geschreven, omdat dat niet mocht. Maar neem Isabella de Moerloose, die schrijft over de mannen die ze van haar lijf moest houden: een ware #MeToo-situatie. We kunnen door die teksten nog altijd worden geraakt, omdat ze

Fleur Speet met historisch letterkundige Olga van Marion en schrijver Ilja Leonard Pfeijffer in de tuin van het museum Muider Slot bij het standbeeld van Tesselschade Roemers, een van de vele vrouwelijke schrijvers die aandacht krijgen in de podcast *Historische Klassiekers* © JeRoën Murré

vaak zulke universele emoties vertolken: het verlangen naar een ander, de angst om elkaar kwijt te raken of de manier waarop mannen vrouwen inpalmen. Al die situaties herkennen we vandaag nog.”

Durfden vrouwen vernieuwend te werk te gaan?

SPEET: “Zeker! Zij zaten niet gevangen in het mannelijke korset van de retorica. Elisabeth Maria Post was de eerste auteur die over slavernij schreef. Betje Wolff en Aagje Deken publiceerden de eerste brievenroman. Zij hadden ook oog voor dierenrechten en dichtten voor de gewone man: zij zagen bovendien het gat in de markt, simpelweg omdat ze geld moesten verdienen. Vaak wordt gedacht dat vrouwen die schreven er graag bij wilden horen, maar neem Tesselschade Roemers: zij wilde er niet bij horen, de mannen wilden haar erbij.”

Jullie hebben over al deze vrouwen de podcastreeks *Historische Klassiekers* gemaakt. Hoe is die opgebouwd?

SPEET: “In de podcastreeks staan elf vrouwelijke vroegmoderne auteurs centraal: van Anna Bijns tot Johanna Hobijs, van Katharina Lescaillie tot Petronella Moens. Omdat hun werk voor lezers vandaag lastiger te lezen is, is hun werk door hedendaagse schrijvers opgefrist. Zo verplaatste Babs Gons Lucretia van Merkens tragedie naar Soedan in 2023, gaf Sanneke van Hassel de brieven van Elisabeth Maria Post een hippe vriendinnentoon vol Engels en creëerde Alfred Schaffer een verrassende dia-

loog tussen Anna Roemers en Virginia Woolf. De benaderde auteurs waren stuk voor stuk direct enthousiast, ook omdat we goed hadden gekeken naar de onderwerpen die hen bezighouden in hun eigen werk.”

“Het grote gevaar is wel dat je met elf auteurs het idee van excuustruzen versterkt: je geeft al snel het idee dat er maar een paar vrouwen waren die de moeite van het bestuderen waard waren, en dat zij de uitzonderingen op de mannelijke regel vormden. Het tegendeel is waar: het wemelde juist van de vrouwelijke auteurs in de vroeg-moderne tijd. Daarom is aan iedere aflevering een bonustrack toegevoegd met nog eens drie vrouwelijke auteurs die in dezelfde periode actief waren. Zo komen we in totaal op vierenveertig namen uit.”

Hoe is de selectie van deze auteurs tot stand gekomen?

SPEET: “Het boek *Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroeg-moderne tijd 1550-1850* van Riet Schenkeveld-van der Dussen uit 1997 was de blauwdruk voor onze selectie. Daarnaast heb ik veel artikelen gelezen van andere wetenschappers, bijvoorbeeld over de rechts- en arbeidspositie van vrouwen, waardoor ik hun werk in een context kon plaatsen. Zo ontstond een combinatie van vrouwen die al aardig bekend zijn, zoals Betje Wolff en Aagje Deken, en auteurs van wie de namen bij connaisseurs wel een belletje doen rinkelen, maar bij het grote publiek nog niet, zoals Katharina Lescaijle en Lucretia van Merken.”

Wanneer is dit project geslaagd?

SPEET: “Ik hoop dat we met deze podcast en met het speciaal samengestelde lesmateriaal ook scholen in Nederland én Vlaanderen bereiken. Door de canon te herschrijven, laten we leerlingen op jonge leeftijd kennismaken met deze belangrijke vrouwelijke schrijvers. Het zou prachtig zijn als de schoolboeken in de beschrijving van alle literaire tijden mannelijke en vrouwelijke auteurs evenveel aandacht geven. Op die manier leren we kinderen dat goede literatuur niet gebonden is aan geslacht, maar gaat over wat mensen raakt.”

SCHOETERS: “Hopelijk verdwijnt daardoor ook het verschil in waardering tussen literatuur geschreven door mannen en vrouwen. We moeten leren met een neutraal instrument naar de literatuur te kijken, niet door een bril met mannelijke glazen. Sommige vrouwelijke schrijvers brengen een andere manier van kijken met zich mee, waarin bijvoorbeeld meer psychologische diepgang aanwezig is dan in teksten van mannelijke hand. Het zou goed zijn ook daar meer waardering voor te krijgen, zodat we met glazen zonder geslacht naar de wereld kunnen kijken.”

Meer informatie via fixdit.nu/historische-klassiekers. Gaea Schoeters is te gast op de presentatie van dit nummer op zaterdag 7 maart tijdens het boekenfestival FAAR in Oostende, zie de-lage-landen.com.

ANNA BIJNS

Hertaald door Joke van Leeuwen

ONGEBONDEN GELUKKIG ZIJN, VROUW ZONDER MAN

't Is goed vrouw te zijn, maar veel beter de baas
Dus meisjes en weduwen, hoor mijn relaas:
Niemand moet trouwen met haast en met spoed
Men zegt: zonder man leven biedt geen soelaas
Maar zorg je zelf voor wat je hebben moet,
Kruip dan niet snel bij hem onder de roede.
Dit is mijn raad: wees op je hoede,
Want ik vermoed, zie het veel om me heen,
Als een vrouw trouwt, al heeft ze blauw bloed
En is ze zelf rijk, toch wordt ze meteen
Flink beteugeld. Maar blijft ze alleen
En als zij zich eerbaar gedraagt en sereen
Is zij baas en vrouw en geniet ze ervan!
Het huwelijk wijs ik niet af, maar je kan
Ongebonden gelukkig zijn, vrouw zonder man.

Frisse meisjes worden vaak lelijke vrouwen
Arme sloven, arme slonzen, die zich dat berouwen,
Dus ik in een huwelijk, nee, laat dat maar.
Want jammer genoeg, als zij een man trouwen,
Denken ze 't vlammetje brandend te houden.
En dat breekt hen op, al na een halfjaar:
Och, het juk van het huwelijk is veel te zwaar!
Zij weten het, die dat juk hebben gedragen.
Dan roept de vrouw angstig als weer hier en daar
De man in de nacht zijn plezier na gaat jagen,
Drinkend en dobbelend, en niet op komt dagen:
Waar ben 'k aan begonnen, zo klaagt ze dan.
Geen vriend of familielid kan haar nog schragen.
Dus waag je er niet aan, als dat nog kan:
Ongebonden gelukkig zijn, vrouw zonder man.
(...)

© Vera Anna Mae Polkamp

Aнна Bijns' refrein 'Ongebonden best, weeldich wijf sonder man' is een zestiende-eeuws gedicht dat zijn scherpte behoudt omdat het op een grappige wijze zijn pijlen richt op een nog altijd bestaand instituut: het huwelijk. Niet door dat af te wijzen, maar door het nader te beschouwen. De herhaalde stokregel laat telkens de balans doorslaan naar vrijheid. Ongetrouwd zijn, zo luidt haar terugkerende conclusie, is allesbehalve een tekort. En dat in een tijd waarin trouwen de maatschappelijke verwachting was.

Het gedicht opent met een provocatie:

"Het es goet vrouwe sijn, maer veel beeter

beere." Goed vrouw zijn is één ding, maar heer en meester zijn over het eigen leven is beter. Bijns richt zich expliciet tot maagden en weduwen, op wat zij kwijtraken. Het huwelijk verschijnt zo niet als romantisch ideaal, maar als een risico: verlies van autonomie, economische afhankelijkheid, lichamelijke kwetsbaarheid. Wie trouwt, krijgt "een worpriem aan het been".

Joke van Leeuwen scherpt Bijns' retorische helderheid verder aan. Al in de eerste regels kiest zij voor het woord dat alles samenvat: de baas. "t Is goed vrouw te zijn, maar veel beter de baas": een formulering die precies blootlegt wat bij Bijns op het spel staat. Ook het beeld van "onder de roede kruipen" krijgt bij Van Leeuwen een fysieke directheid die de machtsverhoudingen voelbaar maakt. De hertaling schuift het gedicht niet richting pamflet, maar maakt de argumentatie nuchter en ritmisch, met behoud van spot en ernst.

Dat dit refrein deel uitmaakt van een tweeluik (met het spiegelgedicht 'Ongebonden best, weeldich man sonder wijf') onderstreept Bijns' wijsheid. Hoewel ze niet denkt in absolute tegenstellingen, is het toch de vrouwelijke stem die het meest urgent klinkt, als een raadgeving. Vrijheid, zo laat dit gedicht zien, is geen romantisch ideaal, maar een praktische en dus verstandige keuze. Niet toevallig bleef Bijns zelf ongehuwd. (*Fleur Speet*)